

Освітня та інноваційно-креативна метрополійні функції міст та їх вплив на регіональний розвиток

Визначено інноваційно-креативну метрополійну функцію міста Львова. Встановлено, що інноваційно-креативна метрополійна функція міста Львова особливо виражена через складові освіти, науки, інновацій та розвитку сфери ІТ на фоні Львівської області та Західного регіону. Метрополійний простір даної функції поширюється далеко за межами передмість та області, отримуючи притік студентів та спеціалістів з регіонів та поширюючи в них інновації. Контроль цього процесу та підсилення позитивного впливу, поширення знань та інновацій у регіони дозволили б сформувати навколо міста територіальні комплекси, що вирівняли б соціально-економічний розвиток у Львівській області та Західному регіоні України з отриманням максимальної користі для самого міста як центру інновацій та створення нових знань.

Ключові слова: метрополія, метрополійний простір, метрополійна функція.

Постановка проблеми. Упродовж усієї історії людства велику роль у суспільному розвитку відігравали великі міста, які мали економічний, культурний, соціальний, релігійний та інші впливи на прилеглі регіони. У ХХІ ст. роль таких великих міст, метрополісів впливає на соціально-економічний розвиток просторових утворень більшого масштабу та стає рушієм розвитку світової цивілізації. Метрополіси відіграють визначальну роль у впровадженні інновацій у суспільну практику завдяки значним фінансовим, технологічним, організаційним та іншим видам сконцентрованих тут ресурсів, а також загальній спрямованості метрополійного середовища на впровадження нововведень та «виштовхування» застарілих видів діяльності за рахунок розвиненого конкурентного середовища. Це потужні ареали концентрації найвищого трудового потенціалу, який через соціальний капітал виражається в кількісно-якісному продукуванні нових знань та технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням метрополісів та їх метрополійних функцій займалися в Україні такі вчені як Г. Підгрушний, О. Денисенко, Л. Шевчук, М. Мельник, Л. Казьмір, О. Кушнірецька, С. Щеглюк та ін. Відомі праці з таких досліджень і у зарубіжних науковців – А. Дружинін, П. Маршан, С. Кратке, Ф. Гачет, Н. Гаусьєр та ін. Але тема

© *А.В. Шевчук*, 2013.

вивчення метрополійних функцій міст України та її Західного регіону залишається слабко висвітленою в вітчизняних наукових працях.

Актуальність дослідження метрополійних функцій міст України в наш час обумовлена підвищенням ролі та впливу великих міст на регіони, їх міжрегіонального і загальнодержавного впливу, що визначає соціально-економічний розвиток регіонів та держави загалом. У зв'язку з цим аналіз такого впливу дозволить виробити рекомендації щодо посилення позитивних проявів та нейтралізації негативних.

Мета статті – дослідити та виокремити інноваційно-креативну метрополійну функцію за прикладом міста Львова, визначити її зміст та елементи, а також величину впливу на прилеглі території.

Виклад основного матеріалу. Сучасні найбільші міста виступають місцем перерозподілу та акумулювання прибутку, місцем проживання найбільш заможної частини населення регіону, полюсом влади, багатства і відповідно надспоживання [1]. Щоб відповідати цим умовам, велике місто повинне бути конкурентоспроможним економічно, володіти сучасною, орієнтованою на інновації структурою економіки, мати розвинені сфери послуг, освіти, високотехнологічний індустріальний комплекс, соціальну інфраструктуру, виступати простором для розвитку та прогресу. Сучасні найбільші міста – це, перш за все, потужні полюси диверсифікованої господарської активності, що притягають і організують різноманітні потоки (матеріально-речові, людські, фінансові, інформаційні). В умовах глобалізації саме урбаністичні центри, особливо найбільші, виступають каркасними елементами територіальної організації суспільства. Причому місто, що претендує на статус «метрополії», повинне також не тільки організовувати і контролювати «свою» територію, а й активно брати участь у функціонуванні всієї відповідної урбаністичної системи, бути «представленим» (інформаційно, фінансово, тими чи іншими культурними акціями та ін.) в рівних йому за статусом і параметрах містах, тобто характеризуватися високим ступенем включеності в сучасні мережеві взаємодії і бути сприйнятливим до різного роду інновацій.

Метрополія підпорядковує собі периферію: малі міста, села через торгівлю, інвестиції, філіалізацію сервісних структур, включаючи банки і страхові компанії, вищі навчальні заклади. Метрополія також є просторовим осередком регіональних ринків праці та породжує і посилює ефект територіально-соціальної сегрегації, відриву (за основними соціально-економічними індикаторами) ядер метрополії (найбільших міст) від решти території. Найбільші міста метрополії в результаті деформують і себе, і свої близькі території, оскільки в усьому просторі метрополізації

вибудовується асиметрична соціально-територіальна взаємозалежність: периферія ідентифікується з метрополією, віддає їй свої ресурси, залежна від центрально-периферійних зв'язків; стійкість і потенціал центру залежить від сформованості та рівня розвитку його периферії, від ресурсоформуючого впливу. У той же час регіональна метрополія розповсюджує свій вплив на території периферії і стає все більш недоступною для взаємодії з нею через ціни на житло, ділову нерухомість та завищену вартість пропонованих на території міста послуг тощо [1].

Приналежність міста до метрополії засвідчують його функції. Метрополійні функції в регіоні визначають зазвичай процес відносин між ядром метрополії та її прилеглою територією чи метрополійним простором. Серед таких функцій можна визначити економічну, соціальну, політичну, інвестиційну, технологічну, інноваційно-креативну й освітню.

Визначаючи освітню функцію метрополій, можна означити декілька загальних трендів, що розповсюджуються від метрополії на прилеглу територію в її метрополійний простір. Серед них:

- територіальна сегрегація: неперервну освіту в регіоні в повному обсязі зазвичай можна отримати тільки в метрополійному центрі;
- трансфер освітніх послуг: нові види освітніх послуг зазвичай розвиваються спочатку в метрополійному центрі, потім після апробації й успішного впровадження розповсюджуються на прилеглу територію;
- центр перекваліфікації, підвищення кваліфікації та сертифікації.

Явище територіальної сегрегації в освітньому впливі метрополії на прикладі міста Львова у Львівській області можна спостерігати за проявом неможливості отримати на периферії неперервну освіту від початкової до вищої, окрім філіалів вищих навчальних закладів, що територіально розміщені у м. Львові. За статистикою це властиво для більшості міст з метрополійними функціями Західного регіону. Також концентрація освітніх закладів для дітей з особливим потребами властива саме великим містам з метрополійними функціями.

У той же час від міста з метрополійними функціями відбувається трансфер інноваційних та освітніх послуг у регіон. Зараз це можна спостерігати в динаміці на прикладі статистики приватних навчальних закладів у великих обласних центрах та регіонах, де вони починають відкриватись з запізненням. У той же час низький рівень соціально-економічного розвитку периферії та скорочення кількості дітей, учнів і студентів погано впливають на її розвиток, що приводить у свою чергу до відтоку молодих людей у великі міста в пошуках освітніх послуг, де

вони зазвичай після здобуття освіти і залишаються працювати. Проблеми з навчанням у регіонах будуть й надалі накопичуватися на фоні низької народжуваності та високого рівня бажання здобувати освіту, а пізніше і працювати, у великих містах, що буде приводити до послаблення ролі периферійної території в регіональних освітніх системах, подальшого відтоку молодого активного населення з них та проблем на ринку праці. Для подолання цих негативних тенденцій необхідно розробити комплекс заходів, який би, по-перше, покращив ситуацію на ринку надання освітніх послуг у регіонах та, по-друге, дозволив отримувати освіту на всіх етапах без переміщення до великих міст, що підвищило б шанси знаходження місця праці за проживанням. Вихід з такого становища полягає в низці заходів, спрямованих на розвиток приватного сектора освіти, сприяння комплексному розвитку регіональної освіти та розробці нових інноваційних напрямків – дистанційного навчання.

Однією з позитивних метрополійних функцій стосовно освітнього процесу великого міста з ознаками метрополії щодо регіонів повинно стати формування та посилення його ролі як центру з підвищення кваліфікації, сертифікації, перекваліфікації персоналу, центру дистанційної освіти.

Збереження такого балансу в регіональній структурі дозволило б вибудувати горизонтальну систему з трансфером знань від центрів до периферії зі збереженням соціально-економічних інтересів метрополійного простору.

З освітньою метрополійною функцією дуже тісно корелює *інноваційно-креативна функція* великих міст. Така функція відповідного просторового утворення виявляється у безпосередньому створенні нових знань, технологій і техніки та їхньому поширенні у конкретних просторово-часових координатах (рис. 1).

Якщо розглядати роль метрополісів у реалізації такої функції, то тут актуалізується їх прогресовизначальна місія в загальному розвитку регіонів. Завдяки комунікації з відповідними просторовими утвореннями (іншими метрополісами, агломераціями, регіонами та ін.), які є носіями передового досвіду в різних сферах, а також власному технологічному і науково-освітньому потенціалу, метрополіси стають територіальними центрами продукування суспільних інновацій [2].

Об'єктами, які найбільшою мірою виражають ефективність реалізації інноваційно-креативної функції, є науково-дослідні і проектно-конструкторські установи, провідні вищі навчальні заклади, інноваційні та технологічні парки, а також підприємницькі структури, що здебільшого є замовниками та осередками впровадження інновацій. Зазначимо, що ці

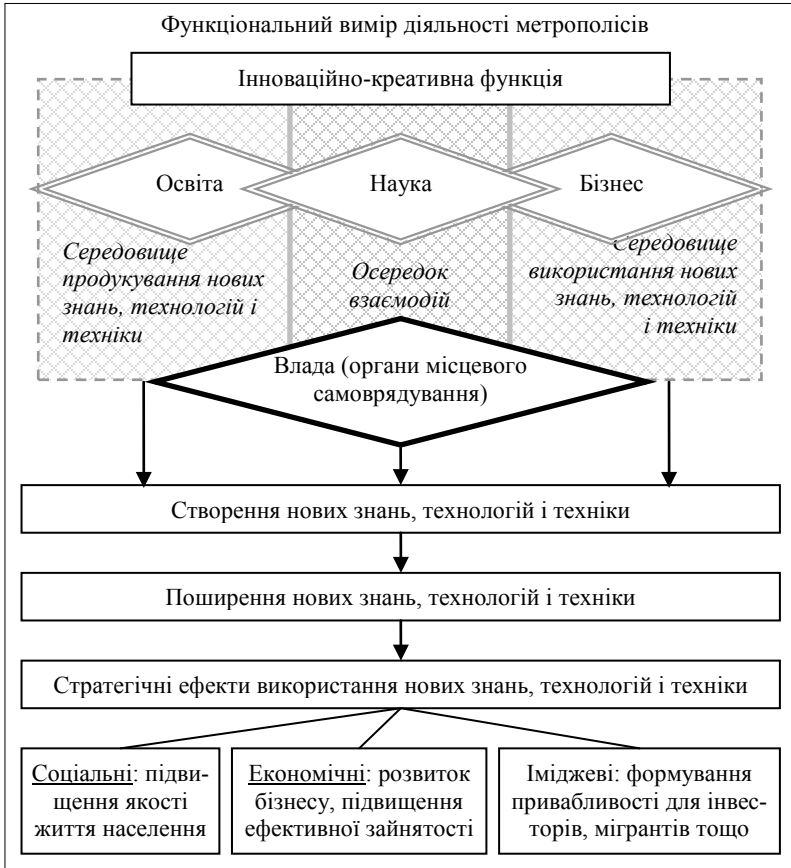

Рис. 1. Концептуальна модель реалізації інноваційно-креативної метрополітної функції (Складено автором)

об'єкти не лише пов'язані з генеруванням суто технологічних інновацій, а й завдяки високоякісній освіті, професійним та виробничо-технологічним зв'язкам впливають на продукування суспільних нововведень загалом.

Якщо розглядати специфіку реалізації метрополітної інноваційно-креативної функції міста Львова, то в сфері навчання в значній мірі тут виступає поширення на його метрополітний простір (здебільшого

Львівську область) основних сучасних трансформацій в освіті. У місті Львові зосереджена абсолютна більшість навчальних закладів у відсотковому відношенні до решти регіону – від закладів дошкільної освіти до вищих навчальних закладів, які в районах представлені тільки у вигляді філій міських вузів. Таким чином, регіональна мережа навчальних закладів у Львівській області виконує наповнюючу функцію та функцію відбору для наповнення навчальних закладів у самій метрополії та в ідеалі повинна була б насичувати регіональний ринок праці через повернення студентів після навчання з міста. За даними Головного управління статистики у Львівській області, у 2012 р. з 22 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації 20 були розташовані у м. Львові. Із загальної кількості студентів області – 83% навчалися у Львові, а частка випущених спеціалістів сягала 82%. З вузів I-II рівнів акредитації 50% зосереджено у місті. Тут навчалось відповідно 55% та було випущено 56% спеціалістів від загальнообласного показника [3].

Що ж до професійно-технічних закладів у Львові, то в 2012 році в місті розташовувалася третина від загальнообласної їх кількості і було випущено 38% кваліфікованих робітників від числа області. Звідси можна зробити висновок, що в освітній функції з кожним щаблем освіти від дошкільної до вищої підвищується роль міста як метрополісу в обласних масштабах і неперервна функція освіти забезпечується практично тільки в обласному центрі, куди у вищі навчальні заклади для здобуття повної вищої освіти йдуть студенти з області та інших прилеглих областей Західного регіону.

Важливим є простеження обсягів фінансування освіти по місті Львові та області загалом, що засвідчує пріоритетність інвестицій в людський капітал відповідних просторових утворень (рис. 2). За обсягами видатків з місцевих бюджетів на освіту середньорічний темп зростання даного показника за останні 11 років по області сягав 1,28, коли по місті Львові – 1,24. Це обумовлено значним переважанням темпів зростання обсягів фінансування освіти з бюджету області у 2000, 2005, 2007, 2009 рр. проти міського бюджету Львова. У той же час саме Львів є основним одержувачем коштів, хоча його питома вага у загальних обсягах видатків області монотонно скорочується – з 24,7% у 2000 р. до 18,4% у 2011 р.

Достатній обсяг фінансування освіти насправді є дуже важливим індикатором ефективності реалізації інноваційно-креативної функції метрополійного утворення. У випадку дисонування (відставання) темпів його зростання відносно інших показників інноваційної та науково-технічної діяльності є передумови стверджувати або про неефективне

Рис. 2. Обсяги видатків на освіту з місцевих бюджетів у Львівській області та м. Львові, 2000-2011 рр. (Складено автором на основі джерела: [4])

використання бюджетних коштів, або ж про значні втрати людського капіталу через міграційні процеси.

Наразі ж міграційне питання для міста Львова і реалізації його інноваційно-креативної функції постає більше в імміграційному аспекті, адже для метрополіса вагому роль відіграють сусідні області (особливо Волинська, Тернопільська, Рівненська) з точки зору донорства трудового потенціалу через освітню сферу. Його носії в майбутньому дозволяють більш ефективно реалізовувати досліджувану функцію та розповсюджувати її в регіони, адже в подальшому випускники вищих навчальних закладів формують ядро наукових шкіл міста, де зосереджена абсолютна більшість науково-дослідних установ області.

Для реалізації інноваційно-креативної функції метрополіса окрім освітніх об'єктів колосальну роль відіграють наукові структури. На жаль, тут спостерігаємо чимало проблем, які формуються на тлі гострого браку бюджетних коштів фінансування науково-дослідних робіт та демографічній підприємницьких структур фінансування (замовлення) відповідних досліджень. У результаті посилюється розрив між кількістю осіб з науковим ступенем та особами, що дійсно займаються науковою діяльністю (рис. 3). Такий стан справ засвідчує деформації якісних характеристик функціонування наукової сфери з відривом від виробництва за умов слабого ресурсного забезпечення.

До рис. 3 важливо зазначити, що якщо кількість науковців за останні 17 років скоротилась більш як на третину, то кількість кандидатів і докторів

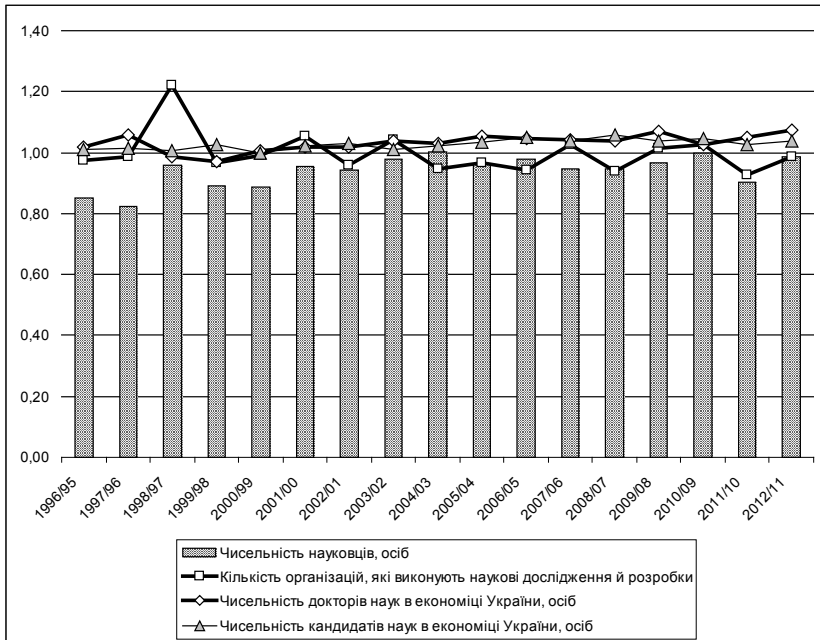

Рис. 3. Темпи зростання окремих показників наукової сфери Львівської області, 1995-2012 рр. (Складено автором на основі джерела: [5, с. 16-17])

наук в економіці зростає більш як у 1,5 разу. Таким чином, безпосередня наукова діяльність не видається настільки привабливою, хоча її роль для реалізації інноваційно-креативної функції метрополіса є визначальною.

Тенденції щодо модернізації і трансформації освіти, а також розвитку наукової сфери поширюється на регіон саме з метрополійного міста. Так, після забезпечення комп'ютерною технікою навчальних закладів цей процес поширився на область, причому в першу чергу комп'ютерні класи отримували саме школи передмість Львова.

Незважаючи на всі проблеми, місто Львів залишається центром дистанційної освіти для регіону, осередком науки та створення інновацій. Місто впродовж останніх років є яскраво вираженим лідером серед міст області за кількістю промислових підприємств, що впроваджували інновації, створювали інноваційний продукт та реалізовували інноваційну продукцію. Дані за питомою вагою інноваційно активних підприємств від загальної кількості промислових підприємств чітко корелюються з

загальнообласними значеннями та на початок 2011 р. і в області, і в місті становили трохи більше 13%. У місті Львові було зосереджено третина інноваційно активних підприємств Львівської області та реалізовано 65% інноваційної продукції від загальнообласного значення [6]. Це засвідчує, що в основному впровадження інновацій у Львівській області відбувається саме в обласному центрі, де майже завжди в подальшому інноваційний продукт використовується та споживається.

Вагомим індикатором ефективності реалізації інноваційно-креативної функції метрополіса є також простеження рівня розвитку сфери інформаційних технологій. Згідно зі Стратегією економічного розвитку Львова до 2025 року передбачається, що основними галузями економіки міста мають стати туризм та інформаційні технології. У 2009 році KPMG, одна з найвідоміших міжнародних аудиторських компаній, внесла Львів у список 30 міст світу з найбільшим потенціалом розвитку інформаційних технологій. Серед найбільших ІТ-компаній Львова можна виділити SoftServe, Intellias, ELEKS, Lohika, GlobalLogic. Компанії набирають спеціалістів з міста, регіону та сусідніх областей, створюють власні навчальні центри і формують осередок розвитку інформаційних технологій усього Західного регіону України, адже подібних за вагою та розміром в інших містах регіону немає.

Висновки. Отже, інноваційно-креативна метрополійна функція міста Львова особливо виражена через складові освіти, науки, інновацій та розвитку сфери ІТ на фоні Львівської області та Західного регіону. Метрополійний простір даної функції поширюється далеко за межі передмість та області, отримуючи притік студентів та спеціалістів з регіонів та поширюючи в них інновації. Контроль цього процесу та підсилення позитивного впливу, поширення знань й інновацій у районі області та інші (у першу чергу сусідні) регіони дозволили б сформувати навколо міста територіальні комплекси, що вирівняли б соціально-економічний розвиток у Львівській області та Західному регіоні України з отриманням максимальної користі для самого міста як центру інновацій та створення нових знань.

Список використаних джерел

1. Дружинин А.Г. Пространственное развитие города-миллионера: тенденции постсоветского периода / А.Г. Дружинин. – Ростов на Дону : Изд-во Юж. федер. ун-та, 2008. – 192 с.
2. Підгрушний Г. Міста-метрополіси як новітня форма територіальної організації суспільства / Г. Підгрушний, О. Денисенко // Довід та перспективи розвитку міст України : [зб. наук. праць]. – 2010. – № 18. – С. 65-78.

3. Регіональна статистика. – Режим доступу : http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2006p/dialog/statfile1_g.asp.
4. Видатки з місцевих бюджетів: Регіональна статистика: Головне управління статистики у Львівській області. – Режим доступу : http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2006p/dialog/statfile1_g.asp
5. Наукові кадри та кількість організацій у Львівській області (1995-2012 pp.) : [стат. інформація] / Головне управління статистики у Львівській області. – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2010/t079910_3.pdf.
6. Інноваційна діяльність у Львівській області : [стат. зб.]. – Львів, 2011. – 65 с.

Шевчук А.В. Образовательная и инновационно-креативная метрополитанские функции городов и их влияние на региональное развитие.

Определено инновационно-креативную метрополитанскую функцию Львова. Установлено, что инновационно-креативная метрополитанская функция Львова особенно выражена через составляющие образования, науки, инноваций и развития сферы ИТ на фоне Львовской области и Западного региона. Метрополитанское пространство данной функции распространяется далеко за пределами пригородов и области, получая приток студентов и специалистов из регионов и распространяя в них инновации. Контроль этого процесса и усиления положительного влияния, распространения знаний и инноваций в регионы позволили бы сформировать вокруг города территориальные комплексы, выровняли бы социально – экономическое развитие во Львовской области и Западном регионе Украины с получением максимальной пользы для самого города как центра инноваций и создания новых знаний.

Ключевые слова: метрополия, метрополитанское пространство, метрополитанская функция.

Shevchuk A.V. Education and innovation-creative metropolitan functions of cities and their impact on regional development.

The innovation-creative metropolitan function of the Lviv city was defined. The innovation-creative metropolitan function of Lviv city particularly expressed through the components of education, research, innovation and development of the IT sector in the background of the Lviv region and the Western region. The metropolitan space of this function extends far beyond the suburbs and the region, receiving the influx of students and professionals from the region and spreading innovation in them. The control of this process and increase the positive influence the spread of knowledge and innovation in the regions would allow the territorial complexes around the city, aligned to the socio-economic development in the Lviv region and the western region of Ukraine to obtain the maximum benefit for the city as a center of innovation and creation of new knowledge.

Key words: metropolis, metropolitan space, metropolitan function.